

REFORMA AGRARĂ DIN 1945. STUDIU DE CAZ: SAȘII DIN ROMOS, JUD. HUNEDOARA

ADELA EMANUELA ORDEAN
Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu”, Orăștie
ema_ordean@yahoo.com

Cuvinte cheie: Romos, reforma agrară, sași, Biserica Evanghelică Luterană, expropriere

Keywords: Romos, agrarian reform, Saxons, Lutheran Evangelical Church, expropriation

Istoria sașilor din Romos și a Bisericii Evanghelice Luterane din secolul al XX-lea este puțin cunoscută, singurele surse fiind documentele de arhivă și istoria orală reprezentată de puținii vârstnici, români și sași, cărora timpul le-a mai consacrat șansa de a purta în memorie evenimente ale veacului trecut.

Lucrarea de față prezintă un subiect inedit cu privire la materializarea reformei agrare din 23 martie 1945 asupra etnicilor germani din satul Romos. Este o cercetare aflată între istorie și memorie, menită să pună în lumină începutul sfârșitului istoriei sașilor pe meleagurile Romosului.

În istoria României, la fel ca și în istoria universală, secolul XX a adus numeroase schimbări în viața a milioane de oameni, materializând idei, vechi și noi, idei care oscilau între democrație și totalitarism, între extrema dreaptă și extrema stângă, între pace și război.

De o importanță majoră și cu un mare impact asupra unei părți din locuitorii spațiului românesc a fost reforma agrară din anul 1945. Începuturile sale se găsesc în timpul guvernului Petru Groza¹, dar și atunci când în cadrul celei de-a doua conflagrații mondiale România se afla sub influența URSS și sub ocupația Armatei Roșii². Inițiată prin Legea nr. 187 din 23 martie 1945, reforma agrară a fost legitimată ca fiind „o necesitate națională, economică și socială”³, al cărui scop era de a aduce transformări în agricultură, dar și de a pedepsi acea parte a etnicilor germani care după actul de la 23 august 1944 au sprijinit în continuare Germania nazistă.

În rândurile ce urmează vom prezenta aplicarea și efectele reformei agrare în satul hunedorean Romos, o așezare rurală aflată pe meleagurile Transilvaniei, purtătoare de numeroase urme care reflectă existența de-a lungul mai multor veacuri a două grupuri etnice: românii și sașii. Pentru reconstituirea evenimentelor am făcut apel la documentele din arhiva Primăriei Romos, dar și la istoria orală, respectiv la memoria locuitorilor, a celor care poartă cu ei o poveste prea puțin pusă în lumină.

După lovitura dată în ianuarie 1945⁴, atunci când 20 de etnici sași, bărbați și femei au fost deportați în lagăre de muncă din Rusia, printre care Katharina Binder,

---

¹ Frunză 1990, p. 191.

² Hitchins 2012, p. 394-395.

³ Legea Nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare, <http://www.cdep.ro/> (Accesat: 31.01.2019).

⁴ Berindei, Dobrințu, Goșu 2009, p. 37-40.

Josef Birk, Elisabetha Lenz, Adolf Muller, Elisabeta Henning⁵, reforma agrară, în lipsa existenței moșierilor în Romos, îi vizează pe etnicii sași, aplicându-se cu precădere, după cum documentele de arhivă o dovedesc, primul punct din Art. 3 care menționa că „Pământurile și proprietățile agrare de orice fel aparținând cetățenilor germani și cetățeni români, persoane fizice sau juridice, de naționalitate (origine etnică) germană, care au colaborat cu Germania hitleristă”⁶ vor fi expropriate.

Potrivit Procesului verbal nr. 555/946 din 25 august 1945 în spațiul cercetat a fost constituit un comitet de reformă agrară al cărui președinte era primarul satului Romos, Groza Damian. Încă din primele rânduri se precizează că ordinea de zi viza „exproprierea pământului arabil, fânațe, moara hidraulică și pădurea ce se află în hotarul comunei Romos, a bisericii evanghelice lutherane”⁷ și implicit sașii găsiți vinovați de colaborare cu Germania Nazistă. Din textul documentului, precum și din întregul „Dosar nr. 2. Reforma agrară din 1945 și 1946”, se remarcă accentul pus pe punctele a) și c) din cadrul Art. 3, parte a Legii nr. 187, care subliniază că ținta exproprierilor sunt etnicii germani, cât și toți aceia care după 23 august 1944 s-au refugiat în străinătate sau în țări cu care România se afla în conflict armat.

Revenind la Procesul verbal din 25 august 1945, se menționează că Biserica Evanghelică Luterană a fost găsită „vinovată de colaborare cu trupele germane și cu Germania hitleristă”, iar „capul bisericii fiind preotul Brantsch Carol comandantul grupului etnic german” avea „în tot timpul războiului anti-hitlerist pe porțile [sale] cât și ale bisericii în permanență [...] diferite manifeste anti-comuniste cu svastica lui Hitler, precum și școala săsească i se pusese firmă de școală de stat germană”⁸. Această mențiune este o dovadă a influenței URSS pe teritoriul românesc, dar și a afirmării comunismului în spațiul rural. Tot în aceste rânduri se remarcă și „actul grav” pe care preotul Brantsch Carol l-a comis, respectiv sfidarea comunismului. În sfârșit, Comitetul de reformă agrară din Romos hotărăște în unanimitate ca Biserica Evanghelică Luterană să fie expropriată de următoarele bunuri: „arabil 31 j.⁹ 710 st.¹⁰, fânaț 12 j. 805 stg., conac 1 j. 143 st., livezi 3 j. 1495 st., pădure 27 j. 1500 stg., necultivabil biserica, școala etc. 1 j. 117 stg.”¹¹. Printre sașii expropriați se numără: Binder Michelucu, Zell Mihail, Binder Mihail (zidarul), Hening Maria, Zell Ion, Zell Iosif, Kunitz Martin, Bauer Ioan Ernst, Binder Iosif, Lentz Matei, Bauer Ioan, Birch Ioan și Caterina, Wonerth Martin, Stefani Mihail, Birch Mihail, Bauer Ioan Hani, Henning Martin, Binder Herman, Lentz Ioan junior, Schasser Matei, Merlbrot Mihail, Lentz Ioan senior, Binder Iosif, Brotsch Mihail, Birch Matei I. Iosif, Birch Iosif I. Iosif, Binder Matei I. Matei¹².

Exproprierea unei părți a etnicilor sași și a Bisericii Evanghelice Luterane a creat o situație foarte tensionată în lumea satului, schimbându-se raporturile economice, făcându-și apariția tabelele nominale cu expropriați și împrumutăriți, dar și foamea, pe care o putem considera drept armă folosită de guvernul Petru Groza în lupta împotriva etnicilor sași „colaboratori”. Foamea era inevitabilă în contextul în care

⁵ Răduțiu 2015, p. 356.

⁶ Legea Nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare, <http://www.cdep.ro/> (Accesat: 31.01.2019).

⁷ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 5.

⁸ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 5.

⁹ 1 iugăr este aproximativ 0,57 ha.

¹⁰ 1 stânjen este aproximativ 1,896 m.

¹¹ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 5.

¹² APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 20.

Art. 7 din legea pentru înfăptuirea reformei agrare specifica limpede că fiecare bun deposedat nu va fi despăgubit¹³. Istoria orală, la fel ca și documentele din arhiva primăriei, menționează că motivele exproprierii se datorează ideii de colaborare. În acest sens, Damian Lomonar afirmă: „Și o mai fost un sas în armata română care-o învățat în armată și s-o făcut agent veterinar. Și ăla n-o' fost expropriat, da' restu' o' fost expropriați toți care n-o' fost în armata română”¹⁴. De asemenea, interviuata Ordean Anuța afirmă și ea că etnicul sas „Wonerth o luptat în al doilea război de partea Germaniei, o fost cu Hitler, și atunci pentru că Germania o pierdut războiu' lui i-o luat pământul. Or' fost și sași din sat care or' luptat de partea românilor în al doilea război și lor nu le-or luat pământul”¹⁵.

Problema exproprierii se derulează pe parcursul mai multor luni, ajungând să cuprindă și prima parte a anului 1946. De-a lungul lunilor mai și iunie comitetul de reformă agrară s-a întâlnit de șase ori, după cum o dovedesc documentele, lăsând procese verbale a căror temă este desăvârșirea Legii nr. 187/1945 la Romos. În data de 26 mai 1946 comitetul de reformă agrară, condus de vicepreședintele Rusu Gheorghe, s-a întrunit de două ori, dimineața, respectiv seara. În cadrul primei adunări se hotărăște ca „exproprierea pământului făcută de la sașii din Romos [să] se împartă între îndreptățiții din Romos”¹⁶, după cum urmează: luptători, concentrați și oameni săraci fără pământ¹⁷. Tot aici se precizează că împrăștierea celor trei categorii este realizată în funcție de suprafața de teren pe care o dețin acestea, persoanele favorizate fiind cele care nu aveau pământ sau care aveau o suprafață mică (**Fig. 1**). Reprezentantul rromilor, Furdui Ioan, ca membru al comitetului de reformă agrară, cere să se dea etnicilor săi atât pământ la „loc bun”, cât și la „loc rău”¹⁸.

Categorii țărani	Suprafața de pământ deținută	Împrăștiere
Luptători	Fără pământ	3 ½ jug.
	Între 1-4 jug.	2 jug.
	Între 4-5 jug.	1 jug.
	Peste 5 jug.	½ jug.
Concentrați	Fără pământ	2 ½ jug.
	Între 1-4 jug.	1 jug.
	Peste 4 jug.	½ jug.
Oameni săraci	Fără pământ	1 ½ jug.
	Între 1-4 jug.	½ jug.

Fig. 1. Categorii de țărani îndreptățiți pentru împrăștiere potrivit primului Proces verbal din 26 mai 1946

¹³ Legea Nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare, <http://www.cdep.ro/> (Accesat: 31.01.2019).

¹⁴ Budeancă 2016, p. 161.

¹⁵ Ordean 2015, p. 20.

¹⁶ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 20.

¹⁷ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 20.

¹⁸ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 20.

Beneficiari nu erau doar cei de mai sus, ci și membrii comitetului de reformă agrară care aveau să se autorăsplătească pentru „efortul” depus de-a lungul atâtor luni, primind „câte o cânepiște de 80 st. [...] drept recompensă pentru munca depusă”. *Cânepiștea*, sau *Cânepa* (Romos – *Cânepiște/Cânepă*) după cum sătenii îi spun astăzi, era o suprafață de pământ fertil din moșia satului ce se găsea în imediata apropiere de locuințele și biserica etnicilor sași.

În exproprierea pământului, comitetul de reformă agrară nu s-a limitat doar la moșia satului, cuprinzând și vatra așezării, unde vizate au fost loturile de casă și „locul numit «Ograda popii» (Romos – *Ograda Popii*, n.n.) [din care] se destinează ½ pentru loc pentru edificarea școlii și ½ pentru casa culturală”¹⁹, construcții care s-au realizat și care în prezent poartă numele de „Școala Gimnazială Romos”, respectiv „Căminul cultural”.

În aceeași zi de 26 mai 1946, membrii comitetului de reformă agrară s-au întrunit într-o nouă ședință, desfășurată între orele 20:00-22:00 la primăria din Romos. Analizând procesul verbal cu privire la această ședință, am constatat că pământul confiscat de la sași și de la Biserica Evanghelică Luterană era insuficient pentru a-i putea împrorietări pe toți cei menționați în cadrul procesului anterior. În acest sens, planul de împrorietărare a fost regândit, vicepreședintele Rusu Gheorghe menționând că „lotul tip nu poate fi de 3 ½ jug. cum s-a hotărât în ședința precedentă, ci numai de 3 jug.”²⁰.

Cele trei categorii de țărani cu drept de împrorietărare sunt păstrate, însă suprafața de pământ cu care aveau să fie împrorietărite era modificată (**Fig. 2**). De exemplu, dacă în primul proces verbal se stipula faptul că țărani din categoria luptători, lipsiți de pământ, trebuiau să fie împrorietăriți cu 3 ½ jug., în documentul ședinței de seară pentru aceeași categorie de țărani se preciza că lotul de împrorietărare se rezuma la 3 jug.

O altă condiție impusă era „faptul că se ține cont de greutatea familiare mai mari precum și de faptul că la cei ce nu-și extrag cel puțin 70-80% din agricultură, pământul cu ce se împrorietăresc va fi numai în proporțiile posibilităților de muncă”²¹.

Categorii țărani	Suprafața de pământ deținută	Împrorietărare
Luptători	Fără pământ	3 jug.
	Între 1-4 jug.	2 jug.
	Între 4-5 jug.	1 jug.
	Peste 5 jug.	½ jug.
Concentrați	Fără pământ	2 jug.
	Între 1-2 jug.	1 ½ jug.
	Între 2-4 jug.	1 jug.
	Peste 4 jug.	½ jug.
Oameni săraci	Fără pământ	1 ½ jug.
	Între 1-4 jug.	½ jug.

Fig. 2. Categorii de țărani îndreptățiți pentru împrorietărare potrivit celui de-al doilea Proces verbal din 26 mai 1946

¹⁹ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 20.

²⁰ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f.n.

²¹ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f.n.

După clarificarea problemei începe procesul de expropriere efectiv. Fiecare etnic sas care avea „membrii din familie duși în armata germană SS”²² sau care avea o poziție prohitleristă avea să fie expropriat. Lovitura este cu atât mai mare atunci când Procesul verbal din ziua de 29 mai 1946 stipula că exproprierea nu va avea în vedere doar pământul, ci și „bunurile agricole și inventarul viu și mort”²³, aspect care nu a fost adus în discuție anterior.

Exproprierea sașilor din Romos s-a realizat pe baza cărții funciare și a cadastrului comunei Romos din care au fost extrase „foițele [...] fiecărui proprietar [sas], suprafața ce urmează a fi expropriată în mod definitiv”²⁴.

Potrivit documentelor din arhiva Primăriei Romos au fost expropriați un număr de 57 de sași, la care se adaugă moșia Bisericii Evanghelice Luterane, în total fiind vorba de 345 jug. 17 st.²⁵. Procesul verbal din ziua de 30 mai 1946 prezintă modul în care a fost distribuită această suprafață:

- 207 jug. 1.209 st. sunt atribuite luptătorilor, concentraților și oamenilor săraci;
- 54 jug. 113 st. sunt atribuite comunei vecine Romoșel;
- 28 jug. 1.159 st. sunt trecute în Rezerva de Stat;
- 2 jug. 949 st. suprafață cultivată cu vița-de-vie intră în patrimoniul statului;
- 27 jug. 1.500 st. suprafață de pădure intră în patrimoniul statului;
- 1 jug. 17 st. suprafața bisericii, școlii, cimitirului etc., despre care nu se precizează și alte informații;
- 22 jug. 470 st. suprafața totală a caselor expropriate, dar neîmproprietărite²⁶.

Împroprietărirea persoanelor „îndrepățite” a fost întreprinsă în prezența membrilor comitetului de reformă agrară. Întregul proces s-a derulat la sfârșitul lunii mai și pe parcursul lunii următoare²⁷.

Efectele reformei agrare au rămas întipărite în memoria vârstnicilor din Romos. Un exemplu în acest sens este săteanca Ordean Anuța care își amintește cum tatăl ei, Stoicoi Ioan, a fost împroprietărit în baza Legii nr. 187/1945. „Tatăl meu o făcut șapte ani de război, o trecut de două ori Volga, o fost prizonier la ruși. Tata o fost și în primul²⁸ și în al doilea război²⁹. De pe urma la al doilea război tata o primit 29 de ari de la un sas pe nume Wonerth Martin. Wonerth o luptat în al doilea război de partea Germaniei, o fost cu Hitler, și atunci pentru că Germania o pierdut războiu’ lui i-o luat pământul. Or’ fost și sași din sat care or’ luptat de partea românilor în al doilea război și lor nu le-or luat pământul. [...] Tata îl lăsa și pe sas să își pună cartofi în holdă. Tata ara toată holda și Wonerth trebuia numa să prășască și să scoată cartofii. Noi mai avem și azi holda de la Wonerth”³⁰. Cuvintele relatate denotă atât cauzele și efectele reformei agrare, modul în care legea a fost materializată, cât și o părțică din relația româno-săsească la nivelul satului Romos după întreprinderea exproprierii și a împroprietării.

²² APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 14.

²³ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 14.

²⁴ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 14.

²⁵ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 2.

²⁶ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 2.

²⁷ APR, RA, Dosar 2/1945-1946, f. 22.

²⁸ Primul Război Mondial.

²⁹ Al Doilea Război Mondial.

³⁰ Ordean 2015, p. 20.

În urma celor expuse în prezentul articol, putem concluziona că reforma agrară din 1945 a fost o „mare lovitură”³¹ pe care au primit-o etnicii sași din Romos. Efectele sale nu au fost de scurtă durată și nu s-au derulat doar pe parcursul veacului trecut, fiind vizibile chiar și în zilele noastre. Cu doar un an înainte să moară, Hans Birk, unul dintre ultimii „mohicani” a cărei familie a fost afectată de reforma agrară, afirma: „După atâția ani de istorie a sașilor în Romos, am rămas... [...] Trei ari am primit de pământ, cânepiștile, atât am primit. Comunitatea germană a fost afectată și nici în ziua de azi nu s-o mai dat înapoi [pământul]. Azi, mâne vin și spun, unde o fost comunitatea germană, că n-au terenuri”³².

Abrevieri

APR, RA	– Arhiva Primăriei Romos, fond Reforma agrară, 1945-1946.
art.	– articol.
ha.	– hectare.
jud.	– județ.
j./jug.	– iugăre.
m.	– metri.
nr.	– număr.
SS	– Schutzstaffel.
st./stg.	– stânen.
URSS	– Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Bibliografie

Berindei, Dobrinu, Goșu 2009	– M. Berindei, D. Dobrinu, A. Goșu, <i>Istoria comunismului din România. Documente perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)</i> , București, 2009.
Budeancă 2016	– C. Budeancă, <i>Imaginea etnicilor germani la românii din Transilvania după 1918. Studiu de caz: județele Hunedoara, Alba, Sibiu. Cercetare de istorie orală</i> , Târgoviște, 2016.
Frunză 1990	– V. Frunză, <i>Istoria stalinismului în România</i> , București, 1990.
Hitchins 2012	– K. Hitchins, <i>Desăvârșirea națiunii române</i> , în vol. ed. M. Bărbulescu et al., <i>Istoria României</i> , București, 2012, p. 394-395.
Ordean 2015	– A. E. Ordean, <i>Memorie și istorie. Procesul colectivizării agriculturii în satul Romos din județul Hunedoara. Studiu de caz.</i> , Lucrare de licență, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Istorie și Filosofie, Cluj-Napoca, 2015, mss.
Răduțiu 2015	– A. Răduțiu, <i>Romos (jud. Hunedoara). File de cronică 1850-1950</i> , Deva, 2015.

³¹ Frunză 1990, p. 191.

³² Birk Hans (1946-2017), țăran, Romos, interviu acordat în aprilie 2016.

The Agrarian Reform in 1945. Case Study: The Saxons from Romos, Hunedoara County

Abstract

The history of the Saxons in Romos and Lutheran Evangelical Church in the 20th century is little known, the only sources are archival documents or oral history represented by the few elderly, Romanians and Saxons, to whom time has consecrated a chance to remember the events of the past century.

The past of the Saxons from Romos was interwoven for centuries with the history of Romanian peasants of the same village. The cohabitation of the two ethnic groups begins during the Middle Ages. The presence of the Saxons in the locality is a veritable trace of the Hungarian colonization policy of the Saxons in Transylvania. Diploma awarded by the Hungarian king Andrew II in 1206 to the Saxons from Cricău, Ighiu and Romos has a special historical value, being the first document that attests both the presence of the Saxons in Romos and the existence of the locality.

Of all the ages, the twentieth century remained remarkable in the history of the ethnic Germans in the Romanian space in that it started of the beginning to end.

After August 23, 1944 when Romania left the alliance with the Axis Powers and began collaborating with the United Nations Coalition, the situation of ethnic Germans who fought in World War II with Nazi Germany became difficult. In an equally complicated situation were also those ethnic Germans who, after the same date, continued to support Adolf Hitler.

The establishment of the government of Petru Groza on March 6, 1945 meant for the ethnic Germans the beginning of persecution. Seen by the Communists as “traitors”, the government of Petru Groza decided to resolve the “German problem” by resorting to deportation to the Soviet Union and confiscation of property.

This paper presents a novel topic about materialization of the agrarian reform of 23 March 1945 on the ethnic Germans in the village of Romos. It is a research between history and memory, meant to bring to light the beginning of the end of the Saxons history in Romos lands.

The Lutheran Evangelical Church and a significant part of the ethnic Saxons of Romos were found at the end of Second World War, guilty of collaborating with Nazi Germany. In this situation, the agrarian reform was legitimized by Petru Groza government, knowing in the area two stages. In the first stage, the necessary steps were taken to eliminate ethnic Saxons of land, their own dwelling, animals, school, church. In the second stage is present the process of ownership, mostly for Romanian peasants in the locality, but also in the neighboring area.

Finally, the agrarian reform of 1945 meant the transfer of goods from the ethnic Saxons of the Romanians (**Fig. 1-2**), a transfer justified by the Law no. 187 of 23 March 1945.

List of Illustrations

Fig. 1. Categories of peasants entitled to property according to the first report of the morning of May 26, 1946

Fig. 2. Categories of peasants entitled to property according to the second report of the May 26, 1946